

การส่งเสริมกลุ่มอาชีพผ้าไหมไทย Thai Silk Career Group Promotion

อาริยา หุ่นวงศ์ษา¹
Ariya Hoonwongsa¹

บทคัดย่อ

ผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทยเป็นเอกลักษณ์ที่ได้รับการกล่าวขวัญมานานแล้วในด้านความงดงามของสีลวดลายและลวดลายรวมถึงฝีมือการทอผ้า ผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ไหมของไทยได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ อุตสาหกรรมการผลิตไหมไทยสามารถสร้างงานให้กับชาวบ้านและเป็นการเพิ่มรายได้ให้แรงงานในชนบทด้วย โดยในช่วงหลายปีที่ผ่านมาผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศมูลค่าไม่ต่ำกว่าห้าร้อยล้านบาทต่อปี ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมกลุ่มอาชีพผ้าไหมไทยควรดำเนินการ ดังนี้ การสนับสนุนการใช้ผ้าไหมไทยจากภาครัฐ การรณรงค์ใส่ผ้าไทย การส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ไหมไทยร่วมสมัย การส่งเสริมช่องทางการตลาด การพัฒนาคุณภาพของผ้าในการทำผลิตภัณฑ์อย่างเหมาะสม การพัฒนาวัตกรรมการผลิต การกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันเชิงสร้างสรรค์ และการผลักดันนักร้องแบบรุ่นใหม่เข้าสู่วงการแฟชั่น

คำสำคัญ : การส่งเสริม, ผ้าไหมไทย

Abstract

Silk and Thai silk products have long been mentioned in the matter of beauty colors, patterns and weaving. Thai silk products are popular both by Thai and foreigners, so, Thai silk industry can create jobs for villagers and increase income for rural workers which over past several years, silk products have generated revenue of less than five billion baht a year. Therefore, the promotion of Thai Silk Group should be as follows; to support the use of silk from Thailand government, campaign for Thai cloth, promoting and developing contemporary Modern Thai silk products, promotion of marketing channels, improving the quality of the fabric in making the product,

¹ ผู้อำนวยการพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน ประจำเขต 4 (ขอนแก่น)

production development, encourage creative competition and push new designers into fashion.

Keywords; Promotion, Thai Silk

บทนำ

ประวัติผ้าไหม ที่มีหลักฐาน และการค้นพบเก่าแก่ที่สุด คือ มีการพบที่ประเทศจีน ประมาณ 4,700 กว่าปีที่แล้ว โดยมีหลักฐานที่สามารถอ้างถึงได้ อาทิ หนังสือจีนโบราณชื่อ ไคเก็ก ที่กล่าวถึงพระนางง่วนฮุย พระมเหสีของพระเจ้าอั้งตี้ ที่เป็นผู้ริเริ่มการทอผ้าไหมจากหนอนไหมที่พระองค์สังเกตเห็น โดยบังเอิญ และได้เผยแพร่ไปสู่เขตต่างๆ รวมไปถึงอาณาจักรใกล้เคียงสำหรับประเทศไทยพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมที่เก่าแก่ที่สุดประมาณ 3,000 กว่าปีที่แล้ว โดยพบเศษผ้าไหมของวัฒนธรรมบ้านเชียง ณ บ้านนาดี อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดร และบริเวณพื้นที่อื่นๆ ในภาคอีสาน ซึ่งจากการสันนิษฐาน พบว่า มีการเลี้ยง และการทอผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่มกระจายทั่วไปในแถบภาคอีสาน และสายพันธุ์ไหมที่ใช้เป็นสายพันธุ์พื้นเมืองที่มีการปักตัวได้ตลอดทั้งปี มีลักษณะรูปร่างเรียกลีกลีเกลี้ยง ในส่วนภาคอื่นๆ ของประเทศมีหลักฐานตรวจพบถึงการทอผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่มปรากฏตามจารึกของพงศาวดารต่างๆ จนถึงสมัยอยุธยา กรุงธนบุรี ถึงรัชสมัยปัจจุบัน (ผ้าไหมไทยก้าวไกลสู่สากล. 2559)

ในสมัยราชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) ถือเป็นยุคแรกของการส่งเสริมปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และการทอผ้าไหมของไทยซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพรองจากการทำนาเลยทีเดียวนั้น บริเวณพื้นที่อีสานถือเป็นพื้นที่ที่มีการเลี้ยงหม่อนไหม และทอผ้าไหมมากที่สุด โดยสมัยนั้นเทคโนโลยีเกี่ยวกับผ้าไหมยังไม่เจริญก้าวหน้า ชาวบ้านยังทำได้เป็นเส้นไหมหยาบใช้เป็นเส้นพุ่งได้อย่างเดียว ส่วนไหมเส้นยืนต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ (ผ้าไหมไทยก้าวไกลสู่สากล. 2559) ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งกรมช่างไหม และโรงเรียนสอนเกี่ยวกับการปลูก และการทอผ้าไหมโดยเฉพาะร่วมกับผู้เชี่ยวชาญประเทศญี่ปุ่น จนทำให้เกิดการพัฒนาวิทยาการการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และเทคโนโลยีการทอผ้าไหมมากยิ่งขึ้น อาทิ การใช้เครื่องทอผ้าไหมแทนมือ เป็นต้น แต่หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสิ้นพระชนม์ลง การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และการทอผ้าไหมก็ซบเซาลง (ผ้าไหมไทยก้าวไกลสู่สากล. 2559)

จนกระทั่ง พ.ศ. 2479 จึงมีการกลับมาส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมอีกครั้ง โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานส่งเสริม และพัฒนาตามจังหวัดหลักๆ ที่มีทอผ้าไหมกันมาก ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย เป็นต้น พร้อมกันกับ พ.ศ. 2491 มีนักลงทุนชาวอเมริกัน จิม ทอมสัน จัดตั้งบริษัท จิมทอมสันไหมไทย จำกัด ทำให้การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และการทอผ้าไหมของไทยพัฒนามาเป็นแบบอุตสาหกรรม และธุรกิจมากขึ้น โดยการส่งจำหน่ายที่ประเทศอเมริกา และประเทศอื่นๆ จนเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก การทอผ้าไหม และการตลาดในปัจจุบันถูกพัฒนาในรูปการผลิตที่เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น เพื่อส่งออกต่างประเทศ และจำหน่ายภายในประเทศ แต่ก็ยังมีเพียงไม่กี่บริษัทเท่านั้น เช่น บริษัทจุลไหมไทย จำกัด บริษัท อุตสาหกรรมไหมไทย จำกัด เป็นต้น (ผ้าไหมไทยก้าวไกลสู่สากล. 2559)

ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตไหมไทยและผลิตภัณฑ์ไหมไทยที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่งของโลก มีแรงงานในอุตสาหกรรมจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานในชนบท ผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ได้รับการกล่าวขวัญมานานแล้วในด้านความงดงามของสีสันทัน และลวดลาย รวมถึงฝีมือการทอผ้าของคนไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบันซึ่งผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ไหมของไทยนั้น ต่างได้รับความนิยมน้อย่างแพร่หลายทั้งจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไหมไทยเป็นสินค้าหัตถกรรมที่มีขั้นตอนการผลิตที่ใช้แรงงานคนไทยเป็นหลัก ซึ่งเหมาะสมกับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไทยที่มีแรงงานเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ อุตสาหกรรมการผลิตไหมไทยสามารถสร้างงานให้กับชาวบ้าน และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แรงงานในชนบทด้วย โดยในช่วงหลายปีที่ผ่านมาผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศมูลค่าไม่ต่ำกว่าห้าร้อยล้านบาทต่อปี (อาร์วายทีไนท์, ผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหม.2559) สำหรับการผลิตผ้าไหมในภาคครัวเรือนพบมากเกือบทุกภาค โดยเฉพาะในภาคอีสาน และภาคเหนือที่มีการผลิตในระดับครัวเรือน และการจัดตั้งกลุ่มผู้ทอผ้าขึ้น ปัจจุบันมีมากกว่า 200 รายทั่วประเทศ เพื่อจำหน่ายภายในประเทศ และการส่งออก (ผ้าไหมไทยก้าวไกลสู่สากล. 2559)

จากการศึกษากรณีตัวอย่างในพื้นที่ภาคอีสาน เช่น อำเภอนชนบท จังหวัดขอนแก่น ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาวิธีการย้อมสีผ้าเป็นการย้อมทับไล่สีจากอ่อนไปเข้ม และนิยมใช้โทนสีเดียวกัน ซึ่งผิดกับสีผ้าสมัยโบราณที่มักจะใช้สีสด หรือสีฉูดฉาด รวมทั้งลวดลายบางอย่างที่หายากหรือไม่เป็นที่นิยม ปัจจุบันก็จะไม่ค่อยมีผู้ทอ หรือไม่ทอเพื่อจำหน่ายแต่จะทอเพื่อใช้เอง ซึ่งทำให้อาจจะสูญไปในอนาคต เช่น ลายสาว (ลายเฉียง) ลายหมี่คัน (หมี่ตา) ในเรื่องของการจำหน่ายพบว่า มีร้านค้าจำหน่ายอยู่ทั่วไปมีทั้งปลีกและส่ง ในอีกกรณีหนึ่งนายทุนจะเป็นผู้กำหนดเรื่องลายและคุณภาพ ของผ้าจะมีการว่าจ้างช่างในหมู่บ้านทำหน้าที่ในการมัดย้อมเส้นไหม จากนั้นจะนำไหมที่มีดย้อมแล้วไปทอในจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสานนอกเหนือจากในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ บุรีรัมย์ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่แล้วทุกอำเภอที่มีการสำรวจ จะพบว่ามีการใช้ไหมเป็นวัตถุดิบในการทอผ้าแทบทั้งสิ้น จะมีการใช้ฝ้ายแต่เพียงการทอเพื่อใช้เองในครอบครัวเท่านั้น อย่างไรก็ตามอำเภอหนองเรือ พบว่ามีชื่อเสียงในเรื่องการทอผ้า

มัดหมี่โดยใช้ฝ้ายที่ย้อม สีธรรมชาติจนถึงกับได้มีการรวมตัวให้เป็นกลุ่มทอผ้าขึ้น ชื่อว่าศูนย์ผลิตและจำหน่ายผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองแวง ตำบลโนนสะอาด อำเภอหนองเรือ ได้รับการสนับสนุนจาก หน่วยงานของรัฐบาลคือ กรมส่งเสริมการเกษตร มีการใช้กี่ขนาดใหญ่ยาว 2-3 เมตร เป็นกึ่งตั้ง มี 4 ตะกอล การสร้างลาย จะทำโดยการเหยียบตะกอลหรือเขาสลับกันไปเป็นคู่ๆ แล้วแต่ลายบางลายจะใช้เทคนิคในการยัดเส้นด้วยแล้วแบ่งช่วงทอจนเกิดเป็นลาย บางลายอาจจะต้องยัดเส้นพุ่ง บางลายยัดเส้นยืนแต่ก็ยังไม่ได้รับความนิยมมากนักมีปัญหาเรื่องของตลาดรับซื้อ ส่วนหนึ่งคาดว่าอาจจะขาดการประชาสัมพันธ์ นอกจากนั้นที่อำเภอมัญจาคีรี อำเภอพระยืน อำเภอพล อำเภอกุเวียง อำเภอยางชุมน้อย โดยสามอำเภอแรกมีพื้นที่ติดกับอำเภอชนบท ทำให้ได้รับอิทธิพลการทอผ้าไหมมัดหมี่มาด้วยและทั้งห้าอำเภอนี้เป็นสถานที่ที่นายทุนส่งผ้าที่มีด้ายย้อมแล้วมาทอ เพราะฉะนั้นลวดลาย และเทคนิคต่างๆ จึงเหมือนกับที่อำเภอชนบท และอำเภอมัญจาคีรีนั้นมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการทอเพื่อใช้เอง และจะซื้อไหมจากโรงงานเพื่อนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอเพื่อจำหน่าย ที่อำเภอบ้านไผ่พบว่ามีการจัดตั้งศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยรับมาจากอำเภอชนบท แต่ปัญหาที่ประสบอยู่คือ ขายได้ปริมาณน้อย เนื่องจากสินค้า มีต้นทุนที่สูงเพราะ มีการว่าจ้างทำงานหลายทอดส่งผลให้สินค้า มีราคาแพง อีกทั้งความต้องการของตลาดลดลง ซึ่งอาจถือได้ว่าขาดการพัฒนาทางด้านลวดลายและคุณภาพที่สอดคล้องกับความต้องการ (ผ้ามัดหมี่-ตัวอย่างผ้ามัดหมี่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,จังหวัดขอนแก่น. 2559)

อย่างไรก็ดีผ้าไหมไทยถือว่าเป็นผ้าทอประเภทหนึ่ง ซึ่งผ้าทอเป็นสื่อสัญลักษณ์ของคนในแต่ละชุมชน แสดงถึงเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม ผ้าทอยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แก่งจนถึงตาย และมีบทบาทสำคัญทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การทอผ้าเริ่มจากการสาน มนุษย์เริ่มสานต้นหญ้าอ่อนเพื่อใช้ใส่วัสดุสิ่งของ และต่อมากลายเป็นเสื่อและตะกร้า และพัฒนามาเป็นวิธีการต่อต้านพิษเพื่อเป็นเส้นที่ยาวและทำให้เหนียวขึ้น สามารถรับน้ำหนักได้มากขึ้น จนกระทั่งมีการคิดค้นวัสดุการทอจากพืชมาเป็นเส้นใย เช่น ฝ้าย รู้จักวิธีการทออย่างง่าย คือการนำฝ้ายมาผูกกับหินเป็นเส้นยืน และใช้เส้นพุ่งเข้าไปเวลาทอ ในอดีตเด็กผู้หญิงทุกคนจะถูกฝึกหัดให้รู้จักการทอผ้า และเย็บปักถักร้อย ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ในชุมชนภาคเหนือ ผ้าทอยังคงบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากบทบาททางการค้า ยังมีการใช้ผ้าในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ดังนั้นการสืบทอดความคิด ความเชื่อ แบบแผนทางสังคม จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ และพัฒนาศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต เพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาเป็นอาชีพและรายได้ของคนชุมชน (นุสรา เตียงเกตุ และคณะ. 2552)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการขยายผลการศึกษาผ้าไหมไทยซึ่งจะทำให้รู้จักการทอผ้าไหมไทยและความเป็นมาของผ้าไหมไทย เป็นแนวทางในการอนุรักษ์การทอผ้าไหมไทย เป็นการส่งเสริม

ให้มีรายได้ให้แก่ชุมชนนำมาต่อยอดเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจในประเทศได้ ผ้าไหมเป็นเอกลักษณ์และจุดขายของประเทศไทยอย่างหนึ่ง

การสืบทอดทางวัฒนธรรมอีสานขอนแก่น

ชนบทเป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานมีการตั้งเป็นเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2326 โดยกวนเมืองแสน สมุหกลาโหมแห่งเมืองสุวรรณภูมิ พาสัมครพรรคพวกอพยพหนีออกจากเมือง สุวรรณภูมิ แคว้นจำปาสัก ในประเทศลาวมาตั้งเมืองที่บ้านหนองกงแก้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2335 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ 1 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านหนองกงแก้วขึ้นเป็นเมือง พระราชทานนามว่า “ชลบทพิบูลย์” ซึ่งแปลว่าทางน้ำหรือเมืองที่มีน้ำล้อมรอบ และตั้งท้าวคำพาวเป็นเจ้าเมือง ตำแหน่งพระจันตะประเทศ จากนั้นได้มีการจัดเขตการปกครองและเมืองชนบทได้ถูกยุบรวมหลายครั้ง จากอำเภอเป็นตำบล ขึ้นกับอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น จนถึงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2509 ทางราชการจึงได้ตั้งเมืองชนบทขึ้นเป็นอำเภออีกครั้งหนึ่ง ในชื่อ “ชนบท” จนถึงปัจจุบัน

ชาวชนบทมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทุกครัวเรือนจะมีที่ดินทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ นอกจากอาชีพทำนาแล้ว ก็มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย เพื่อนำเส้นไหมและฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า ดังคำกล่าวที่ว่า “ยามว่างจากนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” ในอดีตที่ผ่านมา การทอผ้าถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิงชาวอีสาน เพราะจะต้องทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงอีสานต้องเรียนรู้และฝึกหัดการทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ดังคำขวัญที่สอนสตรีชาวอีสานว่า “ทอหูกบ่เป็นแจ ทอแพรบ่เป็นผาด้อน เลี้ยงม่อนบ่สู้โตลกโดนอน อย่าฟ้าวอนเอาผัว” การทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้หญิงอีสานจะต้องเรียนรู้และฝึกหัด โดยเริ่มจากผู้เป็นแม่ได้ถ่ายทอดความรู้และเทคนิควิธีการทอผ้าให้ลูกหลาน สืบทอดกันมาไม่ขาดสาย ผ้าไหมที่ทอได้นิยมสวมใส่ไปทำบุญที่วัด หรือในงานพิธีและงานมงคลต่างๆ รวมทั้งเก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน (ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท.2559)

อำเภอชนบท เริ่มมีการทอผ้ามาตั้งแต่เมื่อไร ไม่สามารถสืบประวัติได้ แต่มีหลักฐานสำคัญคือ ผ้าไหมมัดหมี่หน้านาง หรือผ้าปุม อายุ กว่า 220 ปี ที่เจ้าเมืองชนบทคนแรกได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โดยทายาทของเจ้าเมืองเป็นผู้เก็บรักษาไว้ ซึ่งต่อมา คนชนบทได้นำมาเป็นต้นแบบในการทอผ้าไหมมัดหมี่หน้านาง ที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของผ้าไหมชนบทในปัจจุบัน จึงสันนิษฐานว่าการทอผ้าของอำเภอชนบทน่าจะมีความไม่ต่ำกว่า 100 ปี หรืออาจจะมามีมาตั้งแต่เริ่มตั้งเมืองชนบท คือ ประมาณ 200 กว่าปีที่แล้ว ในปัจจุบันเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงจะได้รับการถ่ายทอดทางด้านลวดลายต่างๆ มาจากอำเภอชนบททั้งสิ้นที่สุดในเรื่องการทอผ้า

ไหมโดยอำเภอชนบทนั้นถือว่าเป็นศูนย์รวมการทอผ้าที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดขอนแก่น ทุกอำเภอที่พบการทอผ้า (ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท. 2559)

การส่งเสริมผ้าพื้นเมืองในอดีตและปัจจุบัน

ประเทศไทยมีประวัติการทอผ้าใช้กันในหมู่บ้าน และในเมืองโดยทั่วไป มาตั้งแต่โบราณกาล แต่การทอผ้าด้วยมือตามแบบดั้งเดิมนั้น ก็เกือบจะสูญหายไปโดยสิ้นเชิง หากไม่ได้มีการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาได้ทันกาล ทั้งนี้ เพราะประเทศไทยเป็นประเทศเปิด มีการค้าขายกับต่างประเทศมาเป็นเวลานาน สามารถซื้อผ้านอก ที่สวยงามแปลกใหม่ และราคาถูกได้ง่าย มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากที่มีการทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2398 ไทยก็สั่งสินค้าผ้าจากต่างประเทศมาใช้มากขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งในสมัย รัชกาลที่ 5 ได้มีการสำรวจพบว่า ไทยสั่งผ้าจากต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี ทำให้สิ้นเปลืองเงินตราปีละมากๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ริเริ่มฟื้นฟูส่งเสริมการเลี้ยงไหม และทอผ้าไทยกันอย่างจริงจัง ในพ.ศ. 2452 โปรดฯ ให้ สถาปนากรมช่างไหมขึ้น และโปรดฯ ให้ตั้งโรงเรียนช่างไหมที่วังสระปทุม ซึ่งต่อมาขยายสาขาออกไปยังจังหวัดนครราชสีมา และบุรีรัมย์ ทรงจ้างครูชาวญี่ปุ่นมาสอนชาวบ้าน แต่การส่งเสริมได้ผลไม่คุ้มทุน ต่อมาจึงเลิกจ้างครูญี่ปุ่น และชาวบ้านก็หันมาทอผ้าตามวิธีพื้นบ้านเช่นเดิม (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. 2559)

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนับเป็นโชคอันประเสริฐอย่างหนึ่งสำหรับผ้าพื้นเมืองของไทย ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระราชหฤทัยผ้าพื้นเมืองเกือบทุกประเภทอย่างแท้จริง ต่อเนื่องมากกว่า 20 ปี ทรงตั้งมูลนิธิศิลปาชีพ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ขึ้น เพื่อส่งเสริมการทอผ้าของชาวบ้านในชนบท ทรงเป็นผู้นำในการใช้สอยผ้าพื้นเมืองของไทย ในชีวิตประจำวัน และในงานพระราชพิธีต่างๆ ทรงนำผ้าไทยไปเผยแพร่ในต่างประเทศ ลวดลายที่ชาวบ้านได้สืบทอดกันมาแต่โบราณนั้น ก็ได้ทรงเก็บตัวอย่างไว้ เพื่ออนุรักษ์ และเพื่อศึกษา สืบทอดต่อไป ดังนั้นในเดือนมกราคม พ.ศ. 2535 องค์การยูเนสโกจึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทอง โปโรพุทโธ และประกาศพระเกียรติคุณ ในฐานะ ที่ทรงเป็นผู้นำในการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมการทอผ้าพื้นเมืองไทยเป็นตัวอย่างที่ดีในโลก

หน่วยงานของรัฐบาลหลายแห่ง เช่น กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ก็ได้ส่งนักวิชาการออกไปศึกษา ค้นคว้าศิลปะการทอผ้าพื้นบ้านของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบ และลวดลายผ้า จากจังหวัดต่างๆ นำมาพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่หลายครั้ง

มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นและศูนย์วัฒนธรรม ในบางจังหวัดบางแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันทักษิณคดีศึกษาที่สงขลา ฯลฯ ได้ทำการ ศึกษาค้นคว้าเรื่องผ้าในท้องถิ่น และจัดนิทรรศการ

รวมทั้งพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับผ้าในภูมิภาคออกเผยแพร่ด้วย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เช่น ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดน่าน รวมทั้งศูนย์วัฒนธรรมในต่างจังหวัดหลายแห่ง ต่างก็มีการจัดนิทรรศการถาวร เกี่ยวกับผ้าพื้นเมืองของท้องถิ่นนั้นๆ กันอยู่บ้างแล้ว

ในเรื่องการยกย่องเชิดชูเกียรติช่างทอผ้าพื้นเมือง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็ได้เล็งเห็นคุณค่าของศิลปินผู้ทอผ้าพื้นเมือง และได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติช่างทอผ้าฝีมือเอก 2 คน ให้เป็นศิลปินแห่งชาติ คือ นางแสงดา บัณสิทธิ์ จังหวัดเชียงใหม่ กับนางพยอม สีนวพันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ยังได้จัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ ส่งเสริมด้านวิจัย และผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าใจขอบวนการผลิต และลวดลายต่างๆ ของผ้าพื้นเมืองไทย เห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ ผ้าพื้นเมืองของไทย ในภาคต่างๆ กำลังได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนา รวมทั้งได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้สอยในชีวิตประจำวันกันอย่างกว้างขวางมาก ดังนั้น จึงเกิดมีการผลิตผ้าพื้นเมืองในลักษณะอุตสาหกรรมโรงงาน โดยมีบริษัทจ้างช่างทอ ทำหน้าที่ทอผ้าด้วยมือ ตามลวดลายที่กำหนดให้ โรงงาน หรือบริษัทจัดเส้นไหม หรือเส้นด้าย ที่ย้อมสีเสร็จแล้ว มาให้ทอ เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพ บางแห่งจะมีคนกลางรับซื้อผ้าจากช่างทออิสระ ซึ่งเป็นผู้ปั่นด้าย ย้อมสี และทอตามลวดลายที่ต้องการเองที่บ้าน แต่คนกลางเป็นผู้กำหนดราคา ตามคุณภาพ และลวดลายของผ้า ที่ตลาดต้องการ ในบางจังหวัดมีกลุ่มแม่บ้านช่างทอผ้าที่รวมตัวกันทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และนำออกขายในลักษณะสหกรณ์ เช่น กลุ่มทอผ้าของศิลปาชีพ อย่างไรก็ตามในสภาพที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นการทอ เพื่อขายเป็นหลัก ดังนั้นจึงได้มีการปรับปรุงพัฒนาสีเส้น คุณภาพ และลวดลาย ให้เข้ากับรสนิยมของตลาด

ผ้ามัดหมี่จังหวัดขอนแก่น

ผ้าที่ทอด้วยมือที่มีชื่อเสียงที่สุดได้แก่ ผ้าไหมมัดหมี่ โดยมีขั้นตอนเริ่มจากการคัดเลือกเส้นไหม การออกแบบลายหมี่ การให้สี การทอเป็นผืนผ้า ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ผ้าไหมชนบทมีจุดเด่นคือ มีความสวยงาม ลวดลายแตกต่างจากที่อื่น และเอกลักษณ์ของผ้าไหมชนบท คือ ลาย และ เทคนิคการทอผ้า ลายเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาและถือว่าเป็นลายต้นแบบและเป็นลายเก่าแก่ของเมืองขอนแก่น คือลายหมี่ก่ง (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ.2559)

ลายหมี่ก่งเอกลักษณ์ ลวดลาย และการใช้ประโยชน์ สามารถอธิบายเอกลักษณ์ของผ้าไหมเหมืองขอนแก่นได้ดังต่อไปนี้

1. ลายผ้าไหมมัดหมี่ ลายหมี่ก่ง ลายชั้นหมากเบ็ง หรือเรียกอีกชื่อได้ว่าลายเชิงเทียนหรือลายขอพระเทพ สองลายนี้ถือว่าเป็นลายต้นแบบและเป็นลายเก่าแก่ของผ้าไหมเมืองขอนแก่นนับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมเมืองขอนแก่น

2. **สีลันและความประณีตของลาย** เป็นเอกลักษณ์พิเศษอย่างหนึ่งของผ้าไหมเมืองขอนแก่น
สีที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมคือ สีม่วง สีแดง สีเขียว สีเม็ดมะขาม

3. **การทอผ้าแบบ 3 ตะกอ** เป็นเอกลักษณ์พิเศษของการทอผ้าเมืองขอนแก่นผ้าที่ทอด้วย
ระบบ 3 ตะกอจะมีลักษณะหนา เนื้อผ้าแน่น ผ้าสองด้านจะมีโทนสีแตกต่างกัน

4. **ผ้าหน้านาง** (ท้องถิ่นอื่นเรียกว่า “ปุม” ซึ่งเป็นผ้าที่ทอขึ้นสำหรับเจ้านายใช้นุ่ง มีลักษณะ
แบบโจงกระเบน ในสมัยโบราณนิยมใช้ในเขตอีสานใต้ ในประเทศลาวแถบแขวงเมืองจำปาสัก และ
เขมร) การทอผ้าไหมมัดหมี่ “หน้านาง” เป็นเอกลักษณ์ของการทอผ้าแบบหนึ่งของเมืองขอนแก่น ซึ่งได้
มีการลอกเลียนแบบมาจากผ้าต้นแบบซึ่งเป็นผ้าของเจ้าเมืองชนบทคนแรกปัจจุบันผ้าฝืนนี้ก็ยังปรากฏอยู่
มีอายุกว่า 220 ปี เอกลักษณ์การทอผ้าหน้านางของเมืองขอนแก่นจะมีลวดลายสีลันวิจิตรพิสดารกว่าที่อื่น
เนื่องจากได้มีการนำลายโบราณมาประยุกต์เข้ากับลวดลายไทยใหม่ๆ ที่คิดสร้างสรรค์ขึ้น “ผ้าหน้านาง
เมืองขอนแก่น”ได้รับรางวัลชนะเลิศที่ 1 ของการประกวดผ้าไหมไทยประเภท “ผ้าปุม” เมื่อ วันที่ 12
สิงหาคม พ.ศ. 2536จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งทอโดย นายสุรมนตรี ศรีสมบูรณ์
เป็นช่างทอผ้าอำเภอชนบท

นอกจากนั้นการสำรวจของวิทยาลัยการอาชีพจังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้ศึกษาจากลายผ้าเก่าที่
พอจะพบเห็นได้ในปัจจุบันในอำเภอชนบท สามารถจำแนกลายหมี่พื้นฐาน หรือ แม่ลายได้ทั้งหมด 7
ลาย ได้แก่ 1. ลายหมี่ข้อ 2.ลายหมี่โคม 3.ลายหมี่บักจับ 4.ลายหมี่กง 5.ลายหมี่ดอกแก้ว 6. ลายหมี่ขอ
7. ลายหมี่ใบไม้ และยังสามารถแบ่งกลุ่ม ของการจัดวางลายได้เป็น 2 วิธี คือ การจัดวางแบบลายเดี่ยว
ซ้ำกันทั้งผืน และการจัดวาง แบบมีเส้นแบ่งลายเป็นทางยาว มีทั้งทางด้านตั้งและด้านนอน เรียกเป็น
ภาษาพื้นบ้านว่า “หมี่คั่น” หรือ “หมี่ตา”

ลวดลายผ้าที่พบในจังหวัดนี้ได้แก่ ผ้าไหมและฝ้ายมัดหมี่ ลายหมี่ใบพัด ลายหมี่กง ลายหมี่น้ำพอง
ลายหมี่ขอ ลายหมี่งูเหลือมใหญ่ ลายหมี่ปราสาทเสกษัตริย์ ลายหมี่แปบ ผสมขอปลาหมึก ลายหมี่โคมแก้ว
ลายหมี่คั่นตาล็อค หลายหมี่งูห้าลายผสมงูเจ็ดสาย ลายหมี่จี๊เพชรสอดไส้ปลาไหล โดยส่วนใหญ่ใช้ทอ
เป็นผ้าฝืน ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปจำพวกเครื่องแต่งกายและผลิตภัณฑ์ประเภทอื่นๆ เช่น ผ้าห่ม ผ้าคลุมเตียง
ผ้าพันคอ ฯลฯ

แนวทางการส่งเสริมผ้าไหมไทย

สำหรับแนวทางการส่งเสริมผ้าไหมไทยนั้นหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังต่อไปนี้
(หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ. 2559; สร้างโอกาสไหมไทย สู่แฟชั่นสากล. 2560 ; สารานุกรมไทยสำหรับ
เยาวชนฯ. 2559)

1. รัฐบาลให้การสนับสนุน รัฐสนับสนุนการใช้ผ้าไหมไทย โดยก่อนที่เราจะไปขายเมืองนอกหรือตลาดโลกต้องเริ่มจากตลาดในก่อน ทำอย่างไรก็ได้ให้การใช้ผ้าไทยเป็นสิ่งที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน ซึ่งทุกวันนี้ก็ให้เห็นคนที่อายุ 35-40 ปี เริ่มหันมานุ่งผ้าไทยไปทำงานกันเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการซื้อขายผ้าไทยผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นการเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ดังนั้นการจะให้ผ้าไหมไทยไปสู่ตลาดโลกได้นั้น ต้องเริ่มจากหลายๆ อย่าง โดยเฉพาะรัฐบาลหรือภาครัฐที่มีส่วนในการผลักดันนโยบายต่างๆ ที่ต้องเข้ามาดูแลอย่างจริงจัง

2. หน่วยงานภาคเอกชนรณรงค์แต่งชุดไหมไทย หน่วยงานต่างๆ นอกจากภาครัฐ มีนโยบายให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งส่งเสริม ให้คนไทยสวมใส่ผ้าไทยในชีวิตประจำวันมากขึ้น ไม่เพียงแต่เฉพาะในวันสำคัญเท่านั้น แต่เพื่อให้ ประชาชนชาวไทยทั้งชาติตระหนักถึงคุณค่าของผ้าไทย ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ล้ำค่าของชาติให้ดำรงอยู่คู่คนไทยตลอดไป (หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ. 2559)

3. นโยบายเชิงรุกของหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมฯ ได้ร่วมมือกับสถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอดำเนินกิจกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไหมไทยร่วมสมัย (Modern Thai Silk) ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพอุตสาหกรรมแฟชั่นและไลฟ์สไตล์ เพื่อเร่งส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมไหมไทยด้านการออกแบบและเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย ภายใต้แบรนด์ *Modern Thai Silk* ให้มีมูลค่าเพิ่มรองรับอุตสาหกรรม 4.0 และตรงตามความต้องการของตลาดเป้าหมายในระดับสากล สร้างการยอมรับจากอุตสาหกรรมแฟชั่นโลก โดยมอบหมายให้สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ เป็นที่ปรึกษาดำเนินงาน (เทรนด์ผ้าไหมไทย. 2560)

4. เพิ่มช่องทางการตลาด นอกจากรัฐจะส่งเสริมการผลิตแล้ว ต้องหาช่องทางการจัดจำหน่ายเพิ่มขึ้น เช่นการจัดงานต่างๆ ที่รวมผ้าไหมไทยแต่ละจังหวัด การแสดงสินค้าพื้นเมืองรวมทั้งผ้าไหมไทย ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นว่าในงานประจำปีของแต่ละภาคหรือแต่ละจังหวัดของไทย จะมีการแสดงและจัดจำหน่ายโดยตรงอยู่แล้ว นอกจากนี้รัฐควรส่งเสริมให้ผู้ผลิตผ้าไหมไทยได้มีโอกาสไปจัดแสดงสินค้าผ้าไหมไทยในต่างประเทศเพื่อให้ผ้าไหมไทยเป็นที่รู้จักในตลาดโลก ซึ่งจะนำรายได้มาสู่ประเทศไทยเพิ่มขึ้นด้วย

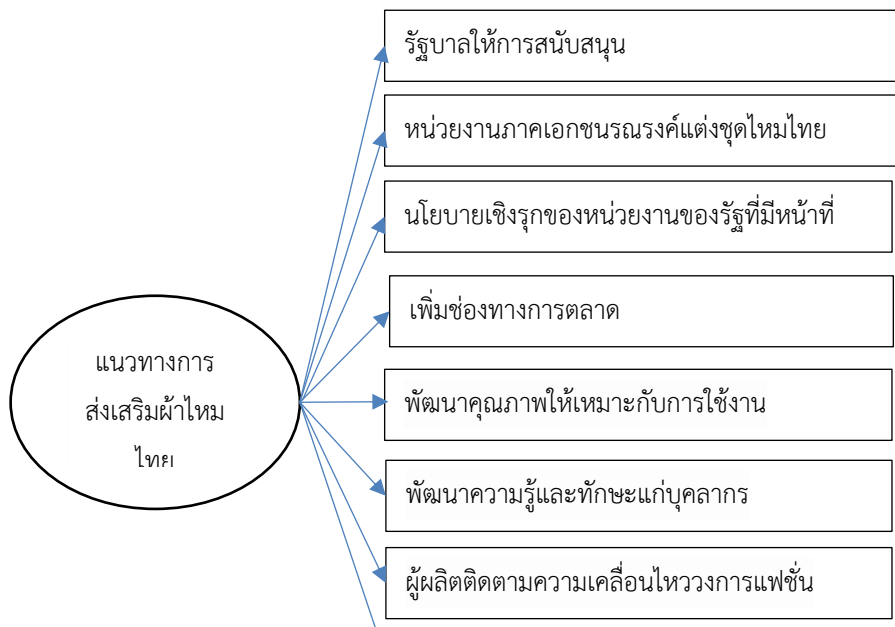
5. พัฒนาคุณภาพให้เหมาะกับการใช้งาน ทำอย่างไรให้ไหมไทยสามารถนำไปตัดเย็บในเสื้อผ้าทั่วไป จึงต้องดำเนินการพัฒนาคุณภาพของผ้าในการทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ อย่างเหมาะสม กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมมีหน้าที่เข้าไปส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเน้นการพัฒนานักออกแบบรุ่นใหม่ ให้มีความรู้เรื่องคุณสมบัติของไหม เส้นใย เนื้อผ้า และต้องเข้าใจเทรนด์ของเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ถัดมาล็กมากขึ้น อย่างการผสมผสานเส้นใยอื่นๆ กับไหมไทย เช่น คอตตอนหรือเส้นใยแคชเมียร์ ก็ได้ลักษณะของเส้นใยพิเศษเมื่อทอแล้วทำให้มีมูลค่าเพิ่ม (สร้างโอกาสไหมไทย สู่อุตสาหกรรม.2560)

6. **พัฒนาความรู้และทักษะแก่บุคลากร** มีการพัฒนาบุคลากรอย่างช่างทอให้มีทักษะ สามารถพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมไปเติมเต็มกระบวนการผลิต อีกทั้งการทำผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงด้านความสวยงามของเส้นใยที่หากดีเกลียวให้ใหญ่ขึ้นก็สามารถทอเป็นของตกแต่งบ้าน อย่างผ้าม่าน พรม ผ้าปูโต๊ะ เป็นการเพิ่มมูลค่าการส่งออกได้มากขึ้น รวมถึงการใส่กลิ่นหอมต่างๆ ให้ผ้าไหม ทั้งนี้ วิธีการมัดย้อมหรือการทอที่ยังคงเอกลักษณ์ไว้ เพราะนี่คือเสน่ห์ของไหมไทย" (สร้างโอกาสไหมไทย สู่อุตสาหกรรม 2560)

7. **ผู้ผลิตติดตามความเคลื่อนไหววงการแฟชั่น** ภาคเอกชนและภาครัฐจัดแฟชั่นผ้าไหมไทยเมื่อมีโอกาสให้ผู้ทอได้รับทราบรสนิยมของตลาดพร้อมกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันเชิงสร้างสรรค์

8. **สนับสนุนให้นักออกแบบแฟชั่นรุ่นใหม่ใช้ผ้าไหมไทย** โดยจัดกิจกรรมการประกวดยัง ดีไซน์เนอร์ ผลักดันนักออกแบบรุ่นใหม่เข้าสู่วงการแฟชั่น เพื่อออกแบบชุดผ้าไหมที่สวยงาม

9. **ปรับปรุงราคาให้เหมาะสม** ควบคุมราคาผ้าไหมไทยให้เป็นราคาที่เหมาะสม ให้คนทั่วไปสามารถซื้อมาใช้ได้

แผนภาพ 1 แนวทางการส่งเสริมผ้าไหมไทย

บทสรุป

เห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ผ้าพื้นเมืองของไทยในภาคต่างๆ กำลังได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนา รวมทั้งได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้สอยในชีวิตประจำวันกันอย่างกว้างขวางมาก ดังนั้น จึงเกิดมีการผลิตผ้าพื้นเมืองในลักษณะอุตสาหกรรมโรงงาน โดยมีบริษัทจ้างช่างทอ ทำหน้าที่ทอผ้าด้วยมือ ตามลวดลายที่กำหนดให้ โรงงาน หรือบริษัทจัดเส้นไหม หรือเส้นด้าย ที่ยอมสีเสร็จแล้ว มาให้ทอ เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพ บางแห่งจะมีคนกลางรับซื้อผ้าจากช่างทออิสระ ซึ่งเป็นผู้ปั่นด้าย ย้อมสี และทอตามลวดลายที่ต้องการเองที่บ้าน แต่คนกลางเป็นผู้กำหนดราคา ตามคุณภาพ และลวดลายของผ้า ที่ตลาดต้องการ ในบางจังหวัดมีกลุ่มแม่บ้านช่างทอผ้าที่รวมตัวกันทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และนำออกขายในลักษณะสหกรณ์ เช่น กลุ่มทอผ้าของศิลปาชีพ อย่างไรก็ตามในสภาพที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นการทอ เพื่อขายเป็นหลัก ดังนั้นจึงได้มีการปรับปรุงพัฒนาสีเส้น คุณภาพ และลวดลาย ให้เข้ากับบรรณนิยมของตลาด

เอกสารอ้างอิง

- เทรนด์ผ้าไหมไทย. (2560). 2018 The Silk Road ก้าวไกลสู่สากล. [Online]
<https://www.thaiquote.org/content/16922> [20 เมษายน 2559]
- นุสรรา เตียงเกตุ และคณะ. (2552). ห้องเรียนทอผ้า การสืบทอดความรู้เรื่องผ้าพื้นเมืองแม่แจ่ม.
โครงการส่งเสริมการทอผ้าพื้นเมืองแม่แจ่ม
- ผ้าไหมไทยก้าวไกลสู่สากล. (2559). ประวัติและความเป็นมาของผ้าไหมไทย. [Online]
<http://thaiphamai.blogspot.com/2013/04/blog-post.html> [20 เมษายน 2559]
- ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท. (2559). ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท. [Online]
http://www.qsds.go.th/silkcotton/k_8.php [20 เมษายน 2559]
- ระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไทย. (2559). ระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไทย. [Online]
http://www.qsds.go.th/silkcotton/k_8.php [20 เมษายน 2559]
- สร้างโอกาสไหมไทย สู่แฟชั่นสากล. (2560). สร้างโอกาสไหมไทย สู่แฟชั่นสากล. [Online]
<http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/197251> [22 เมษายน 2560]
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. (2559). เล่มที่ 21. เรื่องที่ 3 ศิลปะการทอผ้าไทย. ศิลปะการทอผ้า
พื้นเมืองของไทย. [Online]
<https://sites.google.com/a/kjwit.ac.th/ponlapass/pathor/silpa-kar-thx-pha-phun-meuxng> [20 เมษายน 2559]
- หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ ปีที่ 36 ฉบับที่ 3,177 วันที่ 24 - 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2559
- อาร์วายทีไนท์. (2559). บทความ : ผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหม. [Online]
<http://www.ryt9.com/s/ryt9/69571>[18 เมษายน 2559]
- Openbase.in.th. (2559). ผ้ามัดหมี่-ตัวอย่างผ้ามัดหมี่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,จังหวัดขอนแก่น.
[Online] <http://www.openbase.in.th/node/5684> [20 เมษายน 2559]